

მარცხენა ნახევარსფერო

კაზუსი

(ხელყოფის კონდიქცია, მიკუთვნებული უფლების დაცვით სფეროში ჩარევა)

ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი რუსიაშვილი

კაკო, რომელიც მთელი ცხოვრება ფულზე ფიქრობდა და ამის გამო ტვინის მარცხენა ნახევარსფერო მარჯვენასთან შედარებით ძლიერ განუვითარდა, ბინას, რომელიც ნაქირავები აქვს 500 ლარად, გააქირავებს უცხოელებზე 1400 ლარად ზაფხულის სამი თვის განმავლობაში. თავად ამ დროს მაინც სოფელშია წასული იქ დატოვებული „ბიზნესების“ მისახედად. აგვისტოს ბოლოს გამქირავებელი ვასიკო შემთხვევით შემოივლის ბინის დასახედად და შეიტყობს კაკოს ახალი ბიზნესის შესახებ, რის შემდეგაც ითხოვს მთლიან მოგებას. შეაფასეთ სამართლებრივი მდგომარეობა!

კაზუსის ამოხსნა

I. გამქირავებელი ვასიკო ვერ მოითხოვს კაკოს მიერ ქვექირავნობიდან მიღებული მოგების ანაზღაურებას, მათ შორის დადებული ქირავნობის ხელშეკრულებიდან, რადგან ამის წინაპირობას წარმოადგენს ამ ურთიერთობის ფარგლებში გაკეთებული დათქმა, ამონაგების გამქირავებლისათვის გადაცემასთან დაკავშირებით, რაც აქ სახეზე არ არის.

II. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა 394 I, 316 II მუხლების მიხედვით

ვასიკოს შეიძლება ჰქონდეს კაკოსაგან ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება სკ-ის 394 I, 316 II მუხლების მიხედვით, რის წინაპირობასაც წარმოადგენს კაკოს მხრიდან ვალდებულების ბრალეული დარღვევა და ვასიკოსათვის ამით მიყენებული ზიანი.

ვალდებულებითი ურთიერთობა აქ სახეზეა ქირავნობის ხელშეკრულების სახით. სკ-ის 549 I მუხლის თანახმად, გამქირავებელს არ აქვს გამქირავებლის თანხმობის გარეშე ნივთის მესამე პირისათვის მიქირავების უფლება. აქ კაკომ ბინა გააქირავა ისე, რომ უცდია ამისთვის ვასიკოს თანხმობის მოპოვება, რითიც დაარღვია ზემოთ ხსენებული ვალდებულება. სკ-ის 394 I 2 მუხლის თანახმად, კაკოს ბრალი ივარაუდება. შესაბამისად, ის ვალდებულია აუნაზღაუროს გამქირავებელს ამ ქვექირავნობით მიყენებული ზიანი სკ-ის 408-ე და მომდევნო მუხლების მიხედვით.

მაგალითად, თუ ქვექირავნობა გამოიწვევს ქირავნობის საგნის დამატებით ცვეთას, გამქირავებელს აქვს უფლება მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება ფულადი კომპენსაციის სახით (408 I-III მუხლის ანალოგიით). თუმცა კაზუსის ფაბულიდან ეს არ იკითხება. ისევე როგორც არ იკითხება ზიანის რეალიზება მიუღებელი შემოსავლის (411) ფორმით, რადგან ვასიკოს ბინა ამ დროისთვის უკვე მიქირავებული ჰქონდა კაკოსათვის და ხელმეორედ ვეღარ მიაქირავებდა მას უცხოელებს.

ზიანის არარსებობის გამო ვასიკოს არ აქვს კაკოს მიმართ მოთხოვნა სკ-ის 394 I, 316 II მუხლების მიხედვით.

III. მიღებულის დაბრუნებისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა 969, 972-ე და 970 II მუხლების მიხედვით

ვასიკოს შეიძლება ჰქონდეს კაკოსაგან, ამ უკანასკნელის მიერ მისი საქმეების ნამდვილი და მართებული შესრულებიდან მიღებულის დაბრუნების მოთხოვნა სკ-ის 969, 972-ე მუხლების მიხედვით, ისევე, როგორც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა (970 II). მოცემული მოთხოვნის პირველ წინაპირობას წარმოადგენს სხვისი საქმის შესრულება. საკითხავია, არის თუ არა ეს სახეზე უნებართვო ქვექირავნობის შემთხვევაში.

ქვექირავნობა შეიძლება წარმოადგენდეს სხვის, კერძოდ კი, გამქირავებლის, საქმეს, იმის გათვალისწინებით, რომ გამქირავებელი კაკო არ იყო უფლება-მოსილი უნებართვოდ გაექირავებინა ბინა მესამე პი-

რზე (იხ. ზემოთ). თუმცა ამგვარი მსჯელობა არადამაჯერებელია. ქვექირავნობა ვერ ჩაითვლება ობიექტურად სხვის (გამქირავებლის) საქმედ, რადგან ამ დროს გამქირავებელს ნივთზე მფლობელობა უკვე გადაცემული აქვს დამქირავებლისათვის ქირავნობის ხელშეკრულების საფუძველზე, რის გამოც მას თავად უკვე არ ხელეწიფება ამ მფლობელობის მესამე პირისათვის გადაცემა. ამიტომაც ქვექირავნობა წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ დამქირავებლის საქმეს.

გარდა ამისა, სხვისი საქმეების ნამდვილი და მართებული შესრულება გამოირიცხება ასევე სხვისი საქმის შესრულების ნების (975) არარსებობის გამო — კაკო მოქმედებდა მხოლოდ პირადი გამორჩენის მიზნით.

III. სარგებლის მოთხოვნა 164 1 მუხლის მიხედვით

სარგებლის — ქვექირავნობიდან მიღებული ქირის — სკ-ის 164 1 მუხლის მიხედვით მოთხოვნის წინაპირობას წარმოადგენს ვასიკოსა და კაკოს შორის „მესაკუთრე-მფლობელს შორის ურთიერთობის“ არსებობა. ანუ კაკო უნდა ყოფილიყო მესაკუთრე, ხოლო ვასიკო კი არაკეთილსინდისიერი მფლობელი, მფლობელობის უფლების გარეშე, რომელიც ამ მფლობელობიდან მიიღებდა სარგებელს. ეს უკანასკნელი წინაპირობა აქ პრობლემურია, რადგან ვასიკოსა და კაკოს შორის არსებობდა ქირავნობის ხელშეკრულება, რომელიც ანიჭებდა მას ამ მფლობელობის უფლებას.

თუმცა კაკოს არაუფლებამოსილება შეიძლება გამომდინარეობდეს იმ ფაქტიდან, რომ მან გადააბიჯა მინიჭებული მფლობელობის უფლების ფარგლებს — „უზურპატორი მფლობელი“.

მფლობელობის უფლების გადაბიჯები (პირობითად „უზურპატორი მფლობელი“ (სიტყვა-სიტყვით: „არა ამგვარად უფლებამოსილი მფლობელი“ — nicht-so-berechtigter Besitzer)¹ გერმანულ დოქტრინაში შემუშავებულ სამართლებრივ ფიგურას წარმოადგენს და მოიცავს შემთხვევებს, როდესაც მფლობელს, მართალია, ჰქონდა შესაბამისი უფლებამოსილება მესაკუთრის წინაშე, თუმცა მან გადააბიჯა თავის ამ ფლობის უფლებას (მაგ., ბინა, რომელიც საცხოვრებლად

ჰქონდა დაქირავებული გამოიყენა კომერციულ ფართად). ამ დროს, ისევე როგორც არაუფლებამოსილი ფლობის სხვა შემთხვევაში სკ-ის 163-164-ე მუხლები ჩვეულებრივად უნდა გამოვიყენოთ. თუმცა გაბატონებული მოსაზრება უარყოფს „უზურპატორი მფლობელის“ არაუფლებამოსილ მფლობელთან გათანაბრების შესაძლებლობას, რადგან მესაკუთრე ამ დროს საკმარისად არის დაცული სახელშეკრულებით და კანონისმიერი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნების მეშვეობით და არ არსებობს მისთვის დამატებით 163-164-ე მუხლებით გათვალისწინებული მოთხოვნის მინიჭების აუცილებლობა. გარდა ამისა, მფლობელობის უფლების გადაბიჯება არ იწვევს მის გაქარწყლებას.

ამგვარად, „უზურპატორი მფლობელის“ კონსტრუქცია უკუსაგდება, რადგან შეუძლებელია მფლობელობის იმგვარი გახლეჩა, რომ მფლობელი პირი, ერთდროულად, ნივთის ერთი ფორმით გამოყენების შემთხვევაში უფლებამოსილი იყოს, ხოლო სხვა ფორმით გამოყენებისას კი — არაუფლებამოსილი.²

IV. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება 992-ე მუხლის მიხედვით

გამქირავებელ ვასიკოს შეიძლება ჰქონდეს კაკოსაგან ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება სკ-ის 992-ე მუხლის მიხედვით, უნებართვო ქვექირავნობიდან გამომდინარე.

სკ-ის 992-ე მუხლი საკუთრებას იცავს ყოველგვარი ხელყოფისაგან. მოცემულ შემთხვევაში კაკომ ხელყოფის ვასიკოს უფლება, თავად განესაზღვრა ის პირი, ვისაც მინიჭებდა ნივთით სარგებლობის უფლებას. ამასთან, საკუთრების ამ ფორმით ხელყოფა მოხდა მართლსაწინააღმდეგოდ და ბრალეულად, რის გამოც პასუხისმგებლობის განმსაზღვრელი შემადგენლობა სახეზეა.

აქედან გამომდინარე ვასიკოს უნდა ჰქონდეს იმ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, რომელიც კაუზალურად გამომდინარეობს უნებართვო ქვექირავნობიდან. თუმცა, როგორც უკვე ზემოთ იქნა აღნიშნული, ვასიკოს რეალური ზიანი არ მისდგომია, რის გამოც ეს მოთხოვნაც უნდა გამოირიცხოს.

¹ K.-H. Gursky, Die neuere höchstrichterliche Rechtsprechung zum Mobiliarsachenrecht - Teil 2, JZ 1997, 1154, 1155; D. Medicus, Bürgerliches Recht, 21. Aufl., München 2007, Rn. 582.

² BGH NJW 2014, 622.

V. განკარგვის შედეგად მოპოვებულის მოთხოვნა, 982 I, 1-ლი ვარიანტი (ხელყოფა განკარგვით)

ვასიკოს შეიძლება ჰქონდეს კაკოსაგან ხელყოფის კონდიქციით მიღებული ქირის დაბრუნების მოთხოვნა, რომელიც კაკომ მოიპოვა მისი საგნის არაუფლებამოსილი განკარგვის გზით (982 I მუხლის 1-ლი ვარიანტი).

ამისათვის აუცილებელია, რომ ქვექირავნობა წარმოადგენდეს განკარგვას, ანუ ვარიანტს, რომლის მეშვეობითაც ხდება სამართლებრივი პოზიციის გაუქმება, გადაცემა, დატვირთვა ან შინაარსობრივი ცვლილება. ქვექირავნობა ასეთ ვარიანტად ვერ ჩითვლება. ის არის მხოლოდ მავალდებულებელი ხელშეკრულება, რომლითაც არ იცვლება სანივთო უფლების შინაარსი. მფლობელობის გადაცემა კი არის მხოლოდ რეალაქტი და არა ვარიანტი და, რა თქმა უნდა, ის ვერ იქნება განკარგვა.

დაუშვებელია ასევე სკ-ის 982 I მუხლის 1-ლი ვარიანტის ანალოგიით გამოყენება მფლობელობის გადაცემაზე, რადგან ქვექირავნობიდან მიღებული ქირა, გაბატონებული მოსაზრების³ თანახმად, არ წარმოადგენს იმ ამონაგებს, რომელსაც დამქირავებელი მესაკუთრის მაგივრად იღებს. უკვე გაქირავებული ნივთის მესაკუთრეს თავადაც არ აქვს უფლება ნივთი ქვექირავნობის ფარგლებში მესამე პირს მიაქირაოს.

VI. საკუთრების ხელყოფის შედეგად მოპოვებულის მოთხოვნა, 982 I

ვასიკოს შეიძლება ჰქონდეს ქვექირავნობიდან მიღებული სარგებლის მოთხოვნა სკ-ის 982 I მუხლის საფუძველზე („სხვა საშუალებით ხელყოფა“).

ამ კონდიქციის წარდგენისათვის აუცილებელია, რომ კაკოს მოეპოვებინა „რაიმე“, შესაბამისი საფუძვლის გარეშე ხელყოფით (ვასიკოს ხარჯზე) ან მისთვის მიკუთვნებული უფლების დაცვით სფეროში ჩარევის გზით.

ხელყოფის კონდიქციის დაუწერელ წინაპირობად მოიპოვება ხელყოფის „სხვის ხარჯზე“⁴ (კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე) განხორციელების აუცილებლობა,

ბა, რა შემთხვევაშიც გადაწყვეტია არა ქმედება (და მისი მართლსაწინააღმდეგობა), არამედ ხელყოფილი სამართლებრივი პოზიცია, კერძოდ, მისი დაცვითი სფერო და ფარგლები: აკუთვნებს თუ არა მართლწესრიგი კონდიქციის კრედიტორს ამ (ხელყოფილ) სამართლებრივ პოზიციას ექსკლუზიური განკარგვა-გამოყენების უფლებით (ე. წ. მიკუთვნებული სამართლებრივი სფეროს თეორია — *Zuweisungstheorie*).⁵ სხვადასხვა მოსაზრების მიხედვით, ამ შემთხვევაში გადაწყვეტი კრიტერიუმებია: 1. აკუთვნებს თუ არა კანონი ამ პოზიციას კონდიქციის კრედიტორს (სანივთო (170 I) ან ვალდებულებითი ძალით); 2. ფლობს თუ არა კრედიტორი ამ პოზიციის გამოყენების, გასხვისების ან სხვა გზით სასყიდლის მიღების შესაძლებლობას (სამოქალაქო ბრუნვაში აღიარებული რეალიზაციის შესაძლებლობა)⁶; 3. აქვს თუ არა კრედიტორს უფლება მოსთხოვოს მოვალეს ხელშეშლის აღკვეთა; 4. ამ კონკრეტული სამართლებრივი პოზიციის დაცვის შესაძლებლობა დელიქტური წესით.⁸

ამგვარად, ხელყოფის კონდიქციით შეიძლება მხოლოდ იმ ქონებრივი სარგებლის უკუმოთხოვნა, რომელიც პირმა მოიპოვა სხვა პირის სამართლებრივი პოზიციის ხელყოფისა და ამ პოზიციის მისთვის მიკუთვნებული რეალიზაციის მონოპოლიის მითვისებით. აუცილებელია, რომ დაცული სამართლებრივი პოზიცია უფლებამოსილ პირს ანიჭებდეს მესამე პირთათვის მისი გამოყენების აკრძალვის შესაძლებლობას. ამისთვის მხოლოდ ნივთის მოპოვებისა და მოგების მიღების შანსი საკმარისი არ არის.

მაგალითად, არაუფლებამოსილი მესამე პირის მიერ დამქირავებლის ოთახებით სარგებლობის შემთხვევაში მოთხოვნის უფლება წარმოემოჭრა მხოლოდ დამქირავებელს და არა დამქირავებელ მესაკუთრეს.¹⁰

³ BGHZ 131, 306; BGH NJW 2007 217; *Grüneberg*, in BeckOK BGB § 816 Rn. 6.

⁴ BGHZ 94, 165; BGHZ 99, 390.

⁵ BGH NJW 1982, 1155; *Lorenz*, in Staudinger BGB, 15. Aufl., 2007, § 812 Rn. 23; *Medicus*, Bürgerliches Recht, 21. Aufl., ზემოთ სქ. 1, Rn. 709.

⁶ *U. Hüffer*, Die Eingriffskondiktion, JuS 1981, 265; *K. Larenz/C. W. Canaris*, Lehrbuch des Schuldrechts, II/2, München 1994, § 69 I 1 d; *Schwab*, in MüKo BGB, 7. Aufl., 2017, § 812 Rn. 248; *D. Reuter/M. Martinek*, Ungerechtfertigte Bereicherung, II, Tübingen 2016, § 7 III 2 c, § 7 III 2 d.

⁷ *G. Kleinheyer*, Rechtsgutsverwendung und Bereicherungsausgleich, JZ 1970, 471.

⁸ *Larenz/Canaris*, Lehrbuch des Schuldrechts, II/2, ზემოთ სქ. 6, § 69 I 1 c.

⁹ BGHZ 107, 117.

¹⁰ *გ. რუსიაშვილი/დ. ევნატაშვილი*, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, თბილისი 2016, 97.

ამ შემთხვევაშიც გადაწყვეტია ის გარემოება, თუ ვის აკუთვნებს მართლწესრიგი ქონებრივი პოზიციის რეალიზაციის უფლებას, რაც წარმოადგენს კონდიქციის კრედიტორის იდენტიფიცირების საშუალებას. თუ პირი იყენებს იმ ცოდნას, რომელიც არ არის დაცული სპეციალური საწარმოო უფლებებით, აღიარებულია შესაბამისი საჯარო პროცედურის დაცვით და ამგვარად გასაჯაროებული და ზოგადად ხელმისაწვდომია, სახეზე არ არის იმ პირისათვის მიკუთვნებული უფლების სფეროში ჩარევა, რომელმაც მოიპოვა ეს ცოდნა საკუთარი სამეცნიერო კვლევის ფარგლებში.¹¹ მხოლოდ ვალდებულებითი მოთხოვნის უფლება საგნის დაბრუნებასთან და გამოთხოვასთან დაკავშირებით არ აკუთვნებს ამ საგანს უფლებამოსილ პირს, რის გამოც ამ საგნის განკარგვა (რაც აკარგვინებს უფლებამოსილ პირს შესაბამის მოთხოვნას) არ წარმოადგენს ამ პირის

ქონების ხელყოფას, მისთვის მიკუთვნებულ სამართლებრივ პოზიციებში ჩარევის გზით.¹²

დამქირავებელი შესაბამისი უფლებამოსილების გარეშე ქვექირავნობის ხელშეკრულების დადებით არ ხელყოფს გამქირავებლის სამართლებრივ პოზიციებს,¹³ არ აკარგვინებს მას ნივთის რეალიზაცია-გამოყენების რაიმე დამატებით შესაძლებლობას, რომელიც უკვე არ ექნებოდა გაცემული ქირავნობის ხელშეკრულების ფარგლებში¹⁴ — მას აღარ ჰქონდა უკვე გაქირავებული საგნის კიდევ ერთხელ გაქირავების უფლება. ამგვარად, კაკოს არ მიუთვინებია ვასიკოს საკუთრების უფლების ხელყოფის გზით ქვექირავნობიდან მიღებული სარგებელი.

შედეგი: ვასიკოს არ აქვს კაკოსაგან ქვექირავნობით მიღებული ამონაგების მოთხოვნის უფლება.

¹¹ BGHZ 107, 117.

¹² BGH NJW 1993, 1919.

¹³ BGH NJW 1996, 838.

¹⁴ *Larenz/Canaris*, Lehrbuch des Schuldrechts, II/2, 76. Mot. S. 6, § 69 I 2 a; *Lieb*, in MüKo BGB, 4. Aufl., 2004, § 812 Rn. 266; *Schwab*, in MüKo BGB, 7. Aufl., 2017, § 812 Rn. 255.